

СУТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОГО СВІТОВОГО РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У даній статті досліджуються аспекти розвитку сфери послуг постіндустріальних країн в сучасному глобальному суспільстві. Визначено зміст і специфіку функціонування світового ринку освітніх послуг вищої школи за умов ринкових відносин. Запропонована структурна схема змісту економічної категорії «освітня послуга» вищих навчальних закладів.

Ключові слова: ринок послуг, світовий ринок освітніх послуг, світовий ринок вищої освіти, економіка знань.

S. A. MATYUKH

Khmelnytskyi National University

ESSENCE AND CHARACTERISTICS OF FORMATION MODERN WORLD MARKET OF HIGHER SCHOOL EDUCATIONAL SERVICES

The aim of the article is to study the formation of the modern aspects of the global market of educational services in higher institutions. This article examines aspects of the service post-industrial countries in today's global society. The content and the specific functioning of the global higher education for the school conditions of market relations. Suggests the structural diagram of the economic content of the category «educational services» in higher education institutions. The author examines that educational service a set deliberately created and institutionalized subjects by offered WMES of knowledge and skills for people (competencies) and providing them with a set of instructional techniques and hardware are realized with help of intellectual activity in purposes of educational needs of individual, business, society and states.

Keywords: market of services, global market of educational services, global market of higher education, knowledge economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасна світова економіка формується як сукупність різних типів економіки, функціонування і розвиток яких формується на прискореному розвитку і домінуванні окремих галузей, чинників і результатів виробництва в різні періоди їх розвитку. Зокрема, сучасна світова економіка в трактуванні різних наукових шкіл представляється як постіндустріальна, «нова» економіка або економіка знань.

Одночасно в основі більшості концепцій лежить трансформація галузевої структури у напрямку розвитку нових галузей, які сприяють задоволенню диференційованих потреб людини. Дійсно, період постіндустріалізації характеризується збільшенням долі зайнятих у сфері послуг, трансформацією головного виробничого ресурсу, в якості якого починають виступати знання. В сучасному суспільстві освіта, наукові дослідження, культура, галузі виробничої інфраструктури стають одними із стратегічних чинників економічного і соціального прогресу. На основі цих процесів виникла теорія Д.Белла про постіндустріальну економіку як домінування сфери послуг: «постіндустріальне суспільство представляє собою суспільство, в економіці якого пріоритет перейшов від переважного виробництва товарів до виробництва послуг, проведення досліджень, організації системи освіти і підвищення якості життя; у якому клас технічних фахівців став основною професійною групою і, що найважливіше, в якому впровадження нововведень у більшій мірі стало залежати від досягнення теоретичних знань...» [1, с.173].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одночасно важливим ресурсом розвитку в XXI столітті визнається людський капітал, втілений в знаннях, культурі, компетентності, інтелектуальному розвитку, а також інноваційних мотиваціях і ціннісних установках людей, що відповідають їм, на що звернули увагу в своїх дослідженнях такі учені, як Ф. Агійон, П. Дракер, Л. Лау, Р. Лукас, Дж. Хікс та ін. [2, с. 105].

Термін «економіка, заснована на знаннях» (knowledge based economy) був введений в 60-х рр. XX ст. Ф. Махлупом, який пропонував розділити всі знання на п'ять видів: практичні, інтелектуальні, буденні і розважальні, духовні, непотрібні знання [3, ст.48]. Соціальні передумови виникнення «суспільства знань» в другій половині XX ст. досліджував П. Дракер, який у своїй роботі «Посткапіталістичне суспільство» вказує: «знання швидко перетворюються на визначальний чинник виробництва, відсовуючи на задній план і капітал, і робочу силу» [4, ст.71].

Особливості розвитку ринку послуг вищої школи за умов створення єдиного європейського освітнього простору, прискоренням інтеграційних процесів у світовій економіці та наукове обґрунтування практичної реалізації новітніх реформ вищої освіти є предметом наукових дискусій серед вітчизняних та зарубіжних вчених. Серед вітчизняних науковців у цій галузі можна відмітити наступних: Ю. Вітренко, І. Гріщенко, В.Луговий, Т. Оболенська, Є. Сафонова, М. Сметанін. Важливий внесок у формування наукової думки щодо проблем функціонування та розвитку освітніх послуг вищої освіти, розробки та впровадження інноваційних освітніх технологій було зроблено зарубіжними ученими: Т. Шульцом, Г. Беккером, Дж.С. Міллем, М. Блаугом, М. Гліннестером, С. Меррітом, Г. Вільсоном.

Невирішені частини проблеми. Нині знання застосовуються для систематичних нововведень і новаторства, а володіння знаннями і здатність до їх «тиражування», освіченість людини, виступають як провідна продуктивна сила, попит на яку постійно збільшується, а виробництво забезпечується в системі освіти як на національних рівнях, так і під впливом глобалізації, на міжнародному. Виходячи з цього практично в усіх країнах світу, як розвинених, так і у більшості тих, що розвиваються узятий курс на підтримку освіти, зокрема, вищої, забезпечення лідируючих позицій в цій сфері, а також інтернаціоналізацію і експортну експансію освітніх стандартів і систем. Саме ця проблематика не достатньо досліджена в вітчизняній економіці та потребує ґрунтовного аналізу та формування напрямів розвитку світового ринку освітніх послуг.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження формування сучасних аспектів світового ринку освітніх послуг вищих навчальних закладів.

Основний матеріал дослідження. На сферу послуг припадає від 60 до 80% валового національного продукту (ВНП) країн з розвинутою ринковою економікою (рис. 1) і від 40 до 60% ВНП країн, що розвиваються.

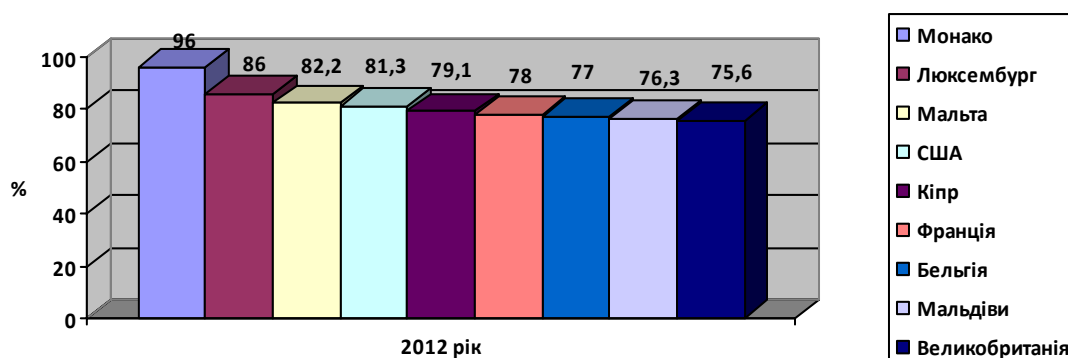

Рис.1. Перелік країн з найвищим відсотком сфери послуг у структурі ВНП

На рубежі XX–XXI ст. у розвинених країнах світу рівень витрат на освіту склав 5–6% ВНП, що з розрахунку на одного учня складає приблизно 900 дол., а в країнах, що розвиваються, – менше 40 дол. Вищевикладене дозволяє зробити висновок про те, головною ознакою в характеристиці постіндустріальної, «нової», інформаційної економік, економіки знань виступає особлива роль людини в економіці як носія знань і творчих, інтелектуальних здібностей.

Відповідно до показників світової економіки це означає високу цінність знань і компетенції людського капіталу як сукупного світового інтелекту, що формується у сфері освіти, на вищому секторі постіндустріального світу згідно з теорією Д.Белла [5, ст. 36], орієнтованого на виробництво, розподіл і споживання світового доходу за допомогою постійного відтворення інтелектуальних і творчих здібностей людини, а також їх поширення за допомогою активізації міжнародного обміну. Тобто збільшення попиту на знання сприяє поширенню ринкових принципів на сферу освіти, формуючи умови для розвитку підприємницької діяльності освітніх установ і перетворення освітньої послуги в товар, який залучається до розвитку міжнародної торгівлі, яка забезпечує формування і розвиток світового ринку освітніх послуг.

З позицій економічної теорії світовий ринок є механізмом формування і руху відтворювальних зв'язків, що базуються на товарно-грошових стосунках і конкуренції економічно самостійних суб'єктів господарювання у світовій економічній системі. Враховуючи, що в широкому розумінні ринок являє собою систему економічних стосунків, які складаються в процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання товарів, а також руху грошових коштів, для яких характерна свобода суб'єктів у виборі покупців і продавців (контрагентів), визначенні цін, формуванні і використанні ресурсних джерел, визначимо зміст і специфіку світового ринку освітніх послуг (СРОП).

Використовуючи системно-структурний підхід для ідентифікації сутності СРОП можуть бути використані такі критерії, як: способи взаємодії, елементи, об'єкти, суб'єкти, форми взаємозв'язку. В результаті СРОП можна визначити як глобальний освітній комплекс, який включає в себе освітні установи різного рівня (національного, міжнародного, транснаціонального) і професійної спрямованості, пов'язаних певною системою міжнародних економічних відносин, що виникають в процесі реалізації ОП між освітніми установами і споживачами на мікро-, мезо-, макро-, мегарівнях і спрямованих на підвищення вартості і мобільності робочої сили та забезпечення світового ринку праці необхідними фахівцями.

Відповідно до Класифікаційної схеми видів послуг, розробленої і прийнятої у СОТ, освіта є одним з дванадцяти секторів послуг, а вища освіта – одним з п'яти підсекторів освіти, які визначені ООН: первинна освіта, середня, вища освіта, навчання дорослих та інші види освіти. Причому вища освіта обслуговує середньотехнічну і професійно-технічну освіту, а також інші освітні програми, що ведуть до отримання наукового ступеня або його еквіваленту. Як результат світовий ринок вищої освіти (СРВО) є сегментом

СРОП і може бути визначений як інтелектуально структурований простір, де попит студентів і їх батьків (покупців) на вищу освіту задовольняється вищими навчальними закладами (продавцями), які пропонують їм навчальні місця. Одночасно попит ринку праці (приватних підприємств, державних органів) задовольняється вищими навчальними закладами за допомогою пропозиції висококваліфікованих фахівців (випускників). Об'єктом СРОП виступає освітня послуга (ОП). При цьому вивчення вже існуючих її наукових визначень свідчить про відсутність єдиного підходу до трактування цієї категорії.

З позицій економічної теорії благ, тобто орієнтації на задоволення потреб індивіда (індивідуальне благо) або суспільства (громадське благо) визнається, що ОП потрібна і корисна не лише виробникові продукту і самому індивіду – власнику цього продукту, а також іншим людям у суспільстві. На наш погляд, ми стикаємося з широко поширеним у світі і міцно укоріненим в масовій свідомості уявленням про освіту як громадське благо, яке має бути доступне кожному, хто хоче і здатний навчатися. Не випадково право на освіту, згідно з міжнародними документами (Лісабонська конвенція, Загальна декларація прав людини ООН, Всесвітня декларація із вищої освіти в XXI столітті тощо), відноситься до одного із засадничих прав людини, будучи суміжним з правом на життя і працю та набуваючи поступово статус глобального громадського блага за допомогою впровадження принципів доступності освіти і рівності можливостей в її отриманні.

Одночасно ОП є і індивідуальним благом, оскільки сама освітня діяльність ВНЗ орієнтована на створення кінцевого продукту, яким виступає випускник-фахівець. З цієї миті отримана освітня послуга в повному обсязі стає власністю — «приватним благом», «індивідуальним благом» людини-фахівця, яка виставляє свої знання, здібності, уміння і талант на торги на ринку праці, сама призначає собі ціну («ціна продавця»), за якою він хотів би бути проданим, але може і не бути куплений. ВНЗ має від цього лише непряму вигоду: чим дорожче стоять на ринку праці його випускники, тим вище його престиж, тим вищою може бути вартість навчання. Усі інші вигоди привласнює собі носій і власник знань, навичок і умінь. Відповідно, освітня послуга з'являється як змішане благо, яке задовольняє особисті і громадські потреби. В той же час деякі вчені визначають освітню послугу як «квазісуспільне благо» [6, ст. 56], тобто товари і послуги, які за своєю природою та призначенням не відносяться до громадських, але забезпечують достатні вигоди від руху капіталу тому уряди заохочують їх виробництво з метою недопущення дефіциту фінансових ресурсів. Так, Дж. Стігліц відносить частину освітніх послуг (наприклад, початкову і середню освіту) до громадських, а іншу частину (вищу, після вузівську, професійне) до квазісуспільних благ.

З позицій процесного підходу ОП вищої школи визначається як економічна діяльність освітньої установи, що задовольняє попит людини на забезпечення освітніх потреб. Одночасно, технічною стороною даного підходу можна позначити ототожнення ОП вищих навчальних закладів з освітньою програмою.

З точки зору результату ОП вищої школи трактується науковцями як:

- комплекс навчальної і наукової інформації, яка передається у вигляді суми знань і практичних навичок для подальшого застосування [7, ст. 101];
- результат навчальної, управлінської і фінансово-господарської діяльності навчального закладу, спрямованої на задоволення виробничого попиту на підготовку робочої сили, тобто як освітній продукт [8, ст. 84];
- інновації, оскільки результатом надання освітніх послуг можуть бути знання, вміння, навички споживача, придбані в принципово новій сфері [9, ст. 84];
- результат людської праці, господарської діяльності, представлений в матеріально-речовій формі (матеріальний продукт), в духовній, інформаційній формі (інтелектуальний продукт), або у вигляді виконаних робіт і послуг»; освітній процес включає не лише винаходи, відкриття, патенти, наукові звіти і доповіді, проекти, описи технологій, літературні, музичні, художні твори, витвори мистецтва, але також виробництво «людини освіченої», «фахівця» [10, ст.543];
- інтелектуальний потенціал, що передається за допомогою інформаційних джерел людським ресурсам шляхом використання різних інноваційних методів. Сформований таким чином інтелектуальний продукт сприяє досягненню рівня компетентності особи, максимально наближеного до вимог суб'єктів ринку праці, тобто дозволяє підвищити ступінь затребуваності випускника [11, ст. 124].

Ми вважаємо, що виникає необхідність розкриття суті ОП вищої школи як об'єкту економічних стосунків, що складаються в світовому освітньому просторі з приводу її виробництва, розподілу, обміну і споживання (рис.2).

Якщо взяти за основу мету освітнього процесу, який ми розуміємо як формування знань і компетентності людини як фахівця шляхом наповнення ОП конкретними методичними і технічними діями, орієнтованими на формування адаптивності випускника до умов і вимог світового ринку праці, то в результаті освітню послугу можна представити як трьохярусну конструкцію, яка включає цільовий зміст, що забезпечує наповнення і підтримку отриманих знань та компетенцій на сучасному рівні з урахуванням передових досягнень науки і вимог практики

Висновки та перспективи подальших досліджень. Дослідивши різні погляди щодо визначення категорії освітня послуга ми вважаємо, що її визначення можна сформулювати наступним чином. Освітня послуга – це комплекс цілеспрямовано створюваних і пропонованих інституалізованими суб'єктами СРОП

можливостей для придбання людиною знань і умінь (компетенцій) та сукупності забезпечуючих їх методичних прийомів і технічних засобів, які реалізуються за допомогою інтелектуальної активності фахівця в цілях задоволення освітніх потреб індивіда, бізнесу, суспільства і держав.

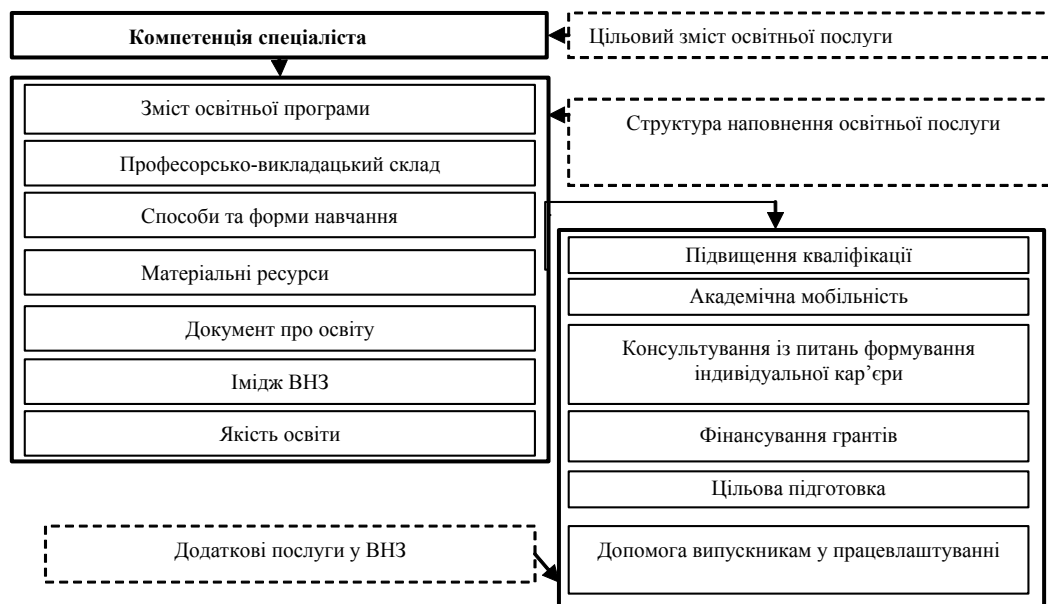

Рис.2. Структурна схема змісту категорії «освітня послуга» у вищих навчальних закладах

Перспективи подальших досліджень необхідно намітити у напрямку визначення інституціональної структури світового ринку освітніх послуг вищих навчальних закладів.

Література

1. Малухин В. Новуй тип економіки / В. Малухин // *Международная экономика*. – 2006. – № 12. – С. 22.
2. Иноземцева В.Л. Новая постиндустриальная волна на Западе: Антология / Иноземцева В.Л. ; Под ред. В.Л. Иноземцева. – М. : Academia, 1999. – 287 с.
3. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США / Ф. Махлуп. – М. : Прогресс, 1996. – С. 189.
4. Дракер П. Посткапиталистическое общество / П. Дракер. – М. : Academia, 1999. – С. 71.
5. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting. / D. Bell. – N.Y., 1973.
6. Stiglitz J. Globalization and Its Discontents / J. Stiglitz. – N.Y., L., 2002.
7. Лукашенко М. Рынок образовательных услуг: десять лет спустя / М. Лукашенко // *Высшее образование в России*. – 2003. – № 1. – С. 190.
8. Крухмалева О.В. Современное тенденции в получении образовательных услуг / О.В. Крухмалева // *Социологические исследования*. – 2001. – № 9. – С. 215.
9. Панкрухин А. Цена образования / А. Панкрухин // *Alma Mater*. – 1997. – № 5. – С. 105.
10. Браверманн А. Маркетинг в российской экономике переходного периода / Браверманн А. – М. : 1997. – С. 543.
11. Фомина С.Ю. Маркетинговая политика подготовки востребованных специалистов в регионах России : [монография] / Фомина С.Ю., Иванюк И.А., Головчанская Е.Э. – Волгоград : ВГЭТК; ВолгГТУ, 2008. – 124 с.

Reference

1. Malykhyn V. Novyi typ e'konomyky. / V. Malykhyn // *Mezhdunarodnaia e'konomyka*. - 2006. - #12. - S. 22.
2. Ynozemtseva V.L. Novaia postindustrialnaia volna na Zapade: Antolohyia /Pod red. V.L.Ynozemtseva. M.: Academia, 1999.- 287 s.
3. Makhlyup F. Proyzvodstvo y rasprostraneniye znaniy v SShA. / F. Makhlyup. - M.: Prohress, 1996. - S. 189.
4. Draker P. Postkapytapytycheskoe obshchestvo /P.Draker. - M.: Academia,1999. - S.71.
5. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society. A Venture in Social Forecasting. / D. Bell.- N.Y., 1973.
6. Stiglitz J. Globalization and Its Discontents / J. Stiglitz. - N.Y., L.,2002.
7. Lukashenko M. Rynok obrazovatelnykh usluh: desiat let spustia/ M. Lukashenko // *Vysshee obrazovanye v Rossyy*. -2003. - #1. -S. 190.
8. Krukhamaleva O.V. Sovremennye tendentsyy v poluchenyy obrazovatelnykh usluh/ O.V. Krukhamaleva // *Sotsyolohycheskye yssledovaniya*. - 2001. - #9. - S. 215.
9. Pankrukhyn A. Tsena obrazovaniya/ A. Pankrukhyn // *Alma Mater*. - 1997. - #5. - S. 105.

10. Bravermann A. Marketynh v rossyiskoi e'komyke perekhodnoho peryoda. / A.Bravermann. - М.: 1997. - S. 543.
11. Fomya S.Yu. Marketynhovaia polytyka podhotovky vostrebovannykh spetsyalystov v rehyonakh Rossyy: monohrafyia / S.Yu. Fomya, Y.A. Yvaniuk, E.E'. Holovchanskaia. -Volhohrad: VNE`TK; VolhHTU, 2008. - 124 s.

Надійшла 07.02.2012; рецензент: д. е. н.

УДК 519.87.003.13:634

Ю. О. ВОЛОЩУК

Подільський державний аграрно-технічний університет

МОДЕЛЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ГАЛУЗІ САДІВНИЦТВА

В статті виділено систему показників ефективності з виділенням факторів і рівня їх впливу, проведено прогнозування рівня рентабельності галузі садівництва регіону, визначено ймовірності досягнення показниками ефективності критичних рівнів та проаналізовано результати оцінки природних ризиків виробників продукції садівництва. Результати дослідження дозволяють провести обґрунтування і оцінку управління ефективністю вирощування та реалізації плодів та ягід, що сприятиме підвищенню стійкості рівня рентабельності та ефективного розвитку виробництва і ринку продукції садівництва.

Ключові слова: ефективність, садівництво, ризики, фактори впливу, показники ефективності.

Y. O. VOLOSHCHUK

Podolsky State Agrarian Technical University

SIMULATION OF EFFICIENCY OF GARDENING

The study aims to study the scientific and practical measures for modelling the efficiency of production horticulture. The article highlighted the system performance, highlighting the factors and their level of influence held predicting profitability horticulture in the region, the probability of achieving defined performance indicators critical levels and analyzed the results of the risk assessment of natural horticultural producers. The survey results allow for study and evaluation of performance management cultivation and sale of fruits and berries that will increase the sustainability and profitability of the effective manufacture and market gardening products. In evaluating the efficiency of production it is desirable to determine the probability distribution reach critical levels of profitability, calculate coefficients of variation of the basic performance factors of production horticulture and evaluate climatic risk for horticulture producers 7-component risk factor.

Keywords: efficiency, gardening, risks, factors, influence, performance.

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання суб'єктів підприємництва характеризуються дією невизначеності та різного роду ризиків. Результатом впливу випадкових чинників стають непередбачувані коливання результативних показників господарської діяльності. При цьому такі коливання можуть бути як сприятливими для підприємства, так і такими, що зумовлюють виникнення додаткових неочікуваних втрат. З огляду на зазначене, результати оцінки окремих показників ефективності мають враховувати вплив випадкових чинників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань ефективності виробництва та окремих його складових в нашій країні та за кордоном, займались такі провідні вчені-економісти, як: В. Андрійчук, І. Бланк, А. Бугуцький, Я. Вітвицький, Л. Декслер, С. Дорогунцов, Г. Емерсон, П. Самюельсон, Т. Хачатуров, П. Хейне, Й. Шумпетер, В. Яцков та інші. Великий внесок у визначення ефективності садівництва зробили вітчизняні економісти: Д. Чухно, В. Юрчишин, В. Майдебуря, О. Шестопад, О. Єрмаков, В. Рудьєв, Л. Романова, А. Шумейко, Л. Гаврилов, Т. Маркіна, Ф. Яковенко та інші.

Аналіз літературних даних, вивчення практичного досвіду дали можливість узагальнити джерела і шляхи підвищення економічної ефективності виробництва продукції садівництва і розглянути економічну ефективність садівництва як нерозривну взаємозумовлену єдність техніко-технологічної, організаційно-економічної та соціально-економічної ефективності. Проте, при визначенні рівня ефективності виробництва в садівництві необхідно використовувати систему економічних показників, що враховують ступінь впливу окремих ресурсів та факторів у досягнення головної цілі з врахуванням дії різного роду ризиків.

Постановка завдання. Метою дослідження є обґрунтування наукових і практичних заходів щодо моделювання ефективності розвитку виробництва продукції галузі садівництва. Відповідно до зазначеної мети необхідно сформувати систему показників ефективності, з виділенням факторів і рівня їх впливу, провести прогнозування рівня рентабельності галузі садівництва регіону і, на основі цього, визначити ймовірності досягнення показниками ефективності критичних рівнів та проаналізувати результати оцінки природних ризиків виробників продукції садівництва.

Виклад основного матеріалу. У дослідження врахування невизначеності пропонується здійснювати шляхом обчислення ймовірності того, що виробники досягнуть певних (планових, оптимальних, потенційно можливих тощо) значень показників ефективності господарської діяльності. Проблема обчислення наведених ймовірностей полягає у тому, що такі дослідження потребують обробки